

is a magyar írók, költők, esztéták, filozófusok munkáinak átültetésében.

Ezúttal — mint újabb ilyen megnyilatkozásról — két szlovén nyelvű kötetéről adhatunk számot.

A Szlovén Állami Könyvkiadó — Državna založba Slovenije — az elmúlt év második felében kiadta a *Madžarska lirika 20. stoletja* című antológiát Jože Hradil és Kajetan Kovič szerkesztésében. Az ízléses kiállítású vaskos kötet századunk magyar költészetét mutatja be a dunavölgyi népek irodalmában kitűnően jártas szerkesztők válogatásában. Már a kötetbe felvett költők névsora is ékesen bizonyítja, hogy az antológia kezdeményezői, amikor ehhez a nagy munkához hozzáláttak, valóban átfogó kép megkomponálására törekedtek. Ady, Babits, Juhász Gyula, Kosztolányi, Tóth Árpád, Kassák, Karinthy Frigyes, Füst, Szabó Lőrinc, Illyés, József Attila, Zelk, Radnóti, Vas, Weörös, Jékely, Benjámín, Csanádi, Pilinszky, Nemes Nagy Agnes, Váci, Nagy László, Simon István, Lator, Juhász Ferenc, Garai Gábor, Csoóri, Székely Magda, Tandori verseinek válogatása — már a költők felsorakoztatásával is — azt érzékelteti a költészet iránt érdeklődő olvasóval, hogy ebben a könyvben több mint fél évszázadot megjelenítő tablót kap a magyar lírikusokról. Ady Endre *A fehér csönd* című verse nyitja a kötetet, s nem véletlen, hogy az *Új versek* új korszakot nyitó poétája tizenhét verssel szerepel ebben az antológiában. Az ilyen nyitány után a Nyugat nagy költői következnek, mint e fejlődésvonal folytatói. Ilylyes Gyula nemzedékén át a magyar költészet második világháború utáni kimagasló lírikusai: Pi-

linszky Jánosig, Nemes Nagy Agnesig, Váci Mihályig és Nagy Lászlón, Juhász Ferencen, Garai Gáboron, Csoóri Sándoron át Székely Magdáig, Tandori Dezsőig. A műfordítók: Kajetan Kovič és Jože Šmit minden elismerést kiérdemlő műgonddal ültették át a több mint száz magyar verset szlovén nyelvre, s a kötet zárófejezeteként Jože Hradil utószava az antológia szerkesztőinek nemes szándékával hangsúlyozza a *Magyar jakobinus dalával* azt, hogy ím ismét elkövetkezett egy nagy találkozó az „eszme-barikádokon”.

Ady Endre születésének századik évfordulójára a Muravölgyi Könyvkiadó — Pomurska založba — mintegy zászlóhajtásként két nyelvű verseskötettel adózott a nagy költő emlékének. A *Kri in zlato* című verseskönyv Jože Hradil és Kajetan Kovič gondozásában jelent meg a legkomolyabb elismerést érdemlő nyomdatechnikai kivitelezésben. Jóllehet ez a kötet — leleményes telitalálattal — a *Vér és arany* címet viseli, de az itt közölt 116 vers olyan alapos és igényes válogatás, amely a költő fejlődésének forradalmas útját *Az utolsó hajó*ig átöleli. A fordítást Jože Hradil végezte, a műfordításban Kajetan Kovič munkáját kell a legszebb elismerés hangján kiemelnünk, mint egy remek példáját annak, hogy kell a szomszédnépek irodalmát megismertetni a hazai olvasóközönséggel. A szlovén verskedvelők ezzel a kiadvánnyal egy remekművet kapnak kézhez, s esztétikailag még fokozza ezt az a valóban tetszetős külső, amelyet Franc Mesarič védőborító-tervező készített olyan műérzékkel, amely az igazi bibliofilek kifinomult ízlését is kielégíti.

VÖLGYI ENDRE

MAGYARORSZÁG NÉPRAJZI FELFEDEZÉSE

TÁLASI ISTVÁN: *Kiskunság*.

Gondolat, Budapest, 1977.

A Gondolat Kiadó magyar néprajzi könyvsorozatát ma már Kanadától Ausztráliáig mindenütt ismerik és

keresik. Sikerének az a titka, hogy a fontosabb magyar népcsoportoktól gazdag és színes körképet ka-

punk. E néprajzi „felfedezés” csaknem két évtizede folyik már, eddig az Őrségtől a Nyírségig összesen kilenc tájat ismerhettünk meg és most tízedikként a Duna—Tisza közí Kiskunságot, Petőfi szeretett szülőföldjét. Tálasi István e három évtizedes munkái alapulól összefoglalásával a magyar népterület nagyobb része kezd kirajzolódni, a további köteteket gyorsabb egymásutánban és nem kétévenként kellene megjelentetni, mint eddig. Folytatásul mindjárt a Nagykunság és Jászság kívánkozik, hogy a régi Hármaskerület néprajzi képe is teljes legyen. Kívánatos lenne Jugoszláviában Bácska, Bánát és más tájak néprajzi összefoglalása.

A kiskunok nem viseletük, nem is színes népművészetük vagy sajátos építkezésük révén különböznek a többi magyar népcsoporttól, hanem elsősorban a származásuk és régi kiváltságaik révén. A nagykunokkal és a jászokkal együtt ők is IV. Béla idejében költöztek Magyarországra, tehát a honfoglaló magyarok után csaknem négy évszázados késéssel érkeztek, és katonáskodásuk fejében bizonyos adómentességet és önkormányzatot kaptak. Viszonylag szabadabb életük gyorsabb fejlődést biztosított, így pl. a kiskunok viselete a XVIII. század végén volt a legdíszesebb, míg más magyar népcsoportoké csak a XIX-ben. Am ez a fejlődés korántsem volt kezdettől ilyen gyors és főként nem zavartalan! Feljegyzik pl. hogy egyes kunok még 1347-ben is mezésátrakban laktak, amikor a szomszédos magyarok házai már több osztatú, fűtött és ablakkal ellátott épületek voltak. A kiskunok is éppúgy megszenvédtek a török pusztításokat, mint a délszlávok, magyarok, nekik is alig maradt lakott helységük, mindenesetre ezek közé tartozott Pest megyében pl. Kiskunlacháza, amely nemrég ünnepelte 700 éves fennállását. Erre az alkalomra messze földről összesereglettek a kunok és a jászok, még Kiskundorozsmáról és Kiskunmajsáról is érkeztek vendégek. Mi lehet a „titka” ennek a nagyfokú összetartozásnak?

A kunok valamikor török nyelvek voltak, a jászok pedig alán (összét) nyelven beszéltek, de lega-

lább félezer éve már csak magyarul tudnak, sőt a kiskunok ö-ző, a nagykunok i-ző, a jászok pedig a-zó nyelvjárásban beszélnek; a múlt században még ismertek egyes kun nyelvű szövegtörödékeket: így pl. asztali áldást, a miatyánk elrontott szövegét és hasonlókát. Egy-két kun eredetű szót is megőriztek; ilyen pl. a pánnya jelentésű árkaný s a közismert komondor. Ennél jóval több helynév őrzi ma is emléküket, mint pl. Bugac és Alpár és még sok más.

Azért volt fontos a közös származás ápolása, mert az említett kiváltságokat csak a közéjük való kaphatták meg vagy pedig azok, akiket ők befogadtak. Sőt, amikor a XVIII. században eladták őket a Német Lovagrendnek, csakis a törzsökös kunoknak és jászoknak, az ún. redemptusoknak sikerült a jobbagyságtól magukat pénzzel megváltani. (Ez volt a híres redempció.) 1848 után ezek a kiváltságok is megszűntek, így végleg felszámolták a kun és jász kerületeket és beolvastották őket a megyékbe, ezzel mintegy 600 éves önkormányzatnak vetettek véget. Egy részük a mai Vajdaságba települt. Köztudott pl., hogy a pacsáriak zöme 1786-ban érkezett Kisújszállásról.

A katonaaállítás kötelezettsége egész életmódjukra és gondolkodásukra rányomta a bélyegét: előszeretettel tenyésztették pl. a jó lovakat, sokáig megőrizték a kun verbunk nevű toborzót. Kevesen tudják viszont, hogy a kunok voltak Rákóczi leghívebb kurucái és hogy 1848 hírére nemcsak a Petőfi által is megénekelte Lenkei, hanem Szőnyi Virágh Gedeon jász—kun huszárszázada is hazatért idegenből, és végigharcolta a szabadságharcot.

A múlt század egyébként minden tekintetben nagy változást hozott: a Duna—Tisza közí sívó homokot, amelybe még bukfencet sem lehetett vetni, sőt még a madár is sírva szállt el fölötte — ahogy mondták —, verejtékes munkával megkötötték. Leonardo találmányáról mit sem tudva, ez a Duna—Tisza közí nép újra feltalálta a homokbuckák elegyengetésére szolgáló ún. höghűzót, továbbá egy sündisznóhoz hasonló szalmahengert, melynek segítségével a szétteregtetett szalmát valósággal belevarrták a homokba

és így a szél nem tudta elhordani: lehetett vetni és aratni; de sorra telepítették a gyümölcsöt, a kecskeméti barack mellett világhírré tett szert a halasi „csoda-cseresznye”. A magyar Szaharát az ember legyőzte, ennek eposzát Erdei Ferenc is megírta *Futóhomok* c. könyvében.

Elszaporodtak a tanyák, eltűntek a szélmalomok, nem hányják már a cigánykereket, mint Petőfi idejében még 62 félegyházi szélmalom. A régi tájat ma már csak a Bugaci Nemzeti Park őrzi és a Petőfi által megénekelt száz kövér gulya helyett is csak egy-két védett ménes, gulya és nyáj legelész.

A kiskun történelemnek e menetéről és a népelet változásairól érzékletes képet rajzol Tálasi István, aki a történelmi fejezetet szinte egy tömbben, a néprajziakat pedig a szokásos módon: gyűjtögetés, állattartás, táplálkozás stb. fejezeteire tagolja. Szerzőnket inkább érdekelté maga a társadalom és a teremtés, mint a folklór, de azért a néphitről és a vallásról is színes és újszerű képet ad, saját adatait pedig izes népi elbeszélésekkel vegyíti, és nem fárasztja az olvasót szakzerű jegyzetek tömegével sem.

Megtudjuk pl., hogy még e korán protestáns hitre tért kiskunok körében is milyen sokáig fennmaradt a boszorkányhit: a megvádolt személyeket pl. mérlegre tették, aki a szokottnál gyanúsán könnyebb volt, perbe fogták; máskor vízre vetették, és ha lebegve maradt a víz színén, vád alá helyezték. Mindez bizony még a középkort idézi. Még a XVIII. században is égettek itt el boszorkányt, borsószalmába burkolva, az ún. Akasztófádombon. (Máskor a „rossz” gyermekeket térdeltették borsószalmára.) A tanúk legképtelenebb állításait is elhitték: az egyikük pl. azt vallotta, hogy a boszorkányok éjszaka lovagoltak rajta, sőt befogták malmot húzni, ahol legyeket öröltek! A másik látta (?), hogy egy boszorkány száradó kölesét annyi ördög őrizte, ahány köleszem volt kiterítve. Ezek után nem csodálkozhatunk, hogy még a XVIII. században is előfordult, hogy kitepték a csúnyán káromko-

dók nyelvét, sőt egynek a fejét veték azért, hogy — úgymond — „ezen égbekiáltó káromkodásnak elhallgattatásával országunkat (az ég) bosszúálló csapásával meg ne büntesse”.

De eleink „szabályozták” a divatot is: a szolgáltnak és a béreseknek megtiltották a cifraszűr viselését, korlátozták a dohányzást stb. Persze, hiába. Mindenesetre keményebb és nyersebb s egyben természetközelebb életet is éltek: pl. a farkasok üvöltését utánozva csalogatták elő a nádasokból és terítették le őket (ez volt a „farkas kiordítása”); egyesek a nyári melegben az ingderékba kígyót (vízi siklót) és békát tettek hűtözésül, sőt titokban a kocsmáros is így hűtötte langyos borát. (Talán innen ered a kebelbe bújó sárga hasú kígyó balladája is?) A szélében ismert joghurt helyett pedig a kevésbé savanyú és forralt tejből erjesztett tarhót ették, nyáron egy boza nevű italt fogyasztottak; ezt már csak a Balkánon, Bácskában ismerik.

Mindezt és még sok érdekesezt, tanulságosat megtanulhatunk Tálasi István kitűnő könyvéből. A szerző fő erénye a hitelesség és a pontosság, nem enged semmiféle romantikának és lazaságnak. A szakszerű szöveghez Filep Antal válogatta a szép képeket; de igazán gondja lehetett volna arra, hogy a kunoknak és a jászoknak ne csak a múltbeli, hanem a jelenlegi elhelyezkedését is térképre vigye. Több részre tagolt, terjedelmes, de még így is csak válogatott bibliográfia segíti a további kutatásokat. Nem kétséges azonban, hogy a Kiskunságra vonatkozó könyvtárnyi irodalomból Tálasi István akadémikus munkája a legjobb. Mindenki asztalán ott a helye, a kiskunokéra pedig biztosan oda is kerül, mert a hatezer példánynak nagyobb részét ott fogják árusítani. Mivel a jugoszláv határtól északra fekvő Kiskunhalas már kiskun terület, ahova a török alatt drávaszögi magyarok is behúzódtak, többszörös a kapcsolat a jugoszláviai magyarság és a kiskunok között. Ezért is érdemes megismerni ezt a legújabb néprajzi kismonográfát.

KATONA IMRE